

תוספת ברור בדיני המנורה, השמן ונס החנוכה

פתיחה

בהמשך לדברים שבארנו לעיל באופן תמציתי וביחוד מה שהבאנו בהערה בשם רבותינו: הגר"י פרלא, בבאורו לספר המצוות לרס"ג, שבאר שיטת רס"ג שדעתו: שכאשר אין מנורה טהורה א"א לקים מצות הדלקה, וכמפורש לרבינו הרמב"ן בפרושיו לתורה בפרשת בהעלותך שכתב שם: "שלא יערוך אלא על מנורה טהורה" וכן בפרשת אמור (ויקרא כ"ד, ב'): "שלא ידליקו אלא על המנורה הטהורה" והזכרנו ברורו המקיף של הגרש"י הילמן זצ"ל, בספר אור הישר על מנחות כ"ח, ב', בענין השולחן הטהור והמנורה הטהורה וכן מ"ש לעיל בהערה בשם מרן האבני נזר, הביאו הגרמדי"פ בכלי חמדה על בהעלותך, לחלק בין מצות עשית המנורה שאין קבוע לה זמן ומצות הדלקתה שאז קבוע לה זמן, שאם ישנה כבר המנורה ורק אז תדחה את הטומאה ומ"ש שם בשם הגר"מ זעמבא וכן בשו"ת כנף רננה, סי' ע"ז וחיזושו של הגר"מ גראסבערג מלונדון, בבאורו למגילת תענית – שזה היסוד לשיטתנו, שהחשמונאים חששו לכשרות המנורה החדשה ולכן חיפשו שמן טהור דוקא.

נחזור להלן לבאר בתוספת ברור, את יסודות הענין ביתר עמקות והרחבה ויהי רצון שנזכה לכוון לאמיתה של תורה ויעלו הדברים לרצון על השולחן הטהור של מלכים – מאן מלכי רבנן.

א

מצות הדלקת המנורה שבמקדש ועשייתה

בענין מצות הדלקת הנרות במקדש, מצינו לשון הרמב"ם בספר המצוות עשה כ"ה שכתב: "היא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה' והוא אמרו יתברך באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו וזאת היא מצות הטבת הנרות וכבר התבאר דיני מצוה זו כולם בשמיני ממנחות ובפרק ראשון ביומא ומקומות ממסכת תמיד"י. עכ"ל.

יש לחקור ביסוד מצוה זו: האם מצוה זו היא כעין מצות חפצא, שכאשר יש מנורה במקדש הרי צריך להדליק עליה את הנרות, ואם אין מנורה מאיזו סיבה שהיא, אזי אין מצוה, או דילמא אינו כן, אלא מצוה זו היא כעין מצות גברא, המוטלת על הכהנים בני אהרן, וכיון שא"א להדליק אלא על המנורה בלבד, א"כ בכלל מצוה זו לא רק עצם מעשה ההדלקה, אלא גם החיוב שאכן תהא מנורה שיהיה אפשר להדליק עליה, וכל זה בכלל המצוה. אולי יש לתלות שאלה זו במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן הידועה שבספר המצוות, הרמב"ם כותב בספר המצוות עשה כ', וז"ל: "היא שצונו לבנות בית הבחירה לעבודה, בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד וכו', וכבר בארנו שזה הכלל כולל חלקים ושהמנורה והשולחן והמזבח וזולתם כולם הם מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש וכבר יחד הצווי בכל חלק וחלק וכו'". עכ"ל. לעומתו הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות עשה ל"ג כתב: "וכבר התבאר שאין מונין חלקי המצוות ולכן לא נמנה אנחנו עשיית השולחן והמנורה והמזבח מצוה, מפני שנצטוינו לשום לחם לפני ה' תמיד וציוה אותנו בהכשר העבודה הזאת שהיא לשים אותו בשלחן מתואר וכשיסדור עליו בענין כן וצונו יתברך בהדלקת הנר לפניו וסדר לנו שתהיה ההדלקה הזו במנורה זהב משקלה וענינה כן וכן, והנה הם תשמישי קדושה, ולא הוכשר בעיני הטעם שכתב בו הרב, שאמר שהם חלקים מחלקי המקדש, לפי שאין הכלים חלק מן הבית, אבל הם שתיים מצוות ואינם מעכבות זא"ז ומקריבין בבית אע"פ שאין בו כלים אלו". ראה מגילת אסתר שם מש"כ לפרש, שיטת הרמב"ם ולהלן נבאר.

על פי האמור יוצא, כי לפי דעת הרמב"ם, מצות עשיית המנורה, אינה נכללת ב"מצות הדלקת הנרות", אלא היא בכלל "מצות בנין המקדש", וא"כ מצות הדלקת הנרות, היא כמו מצות הקרבת קרבנות, דכאשר המקדש קיים יש מצוה להקריב שם קרבנות. וכאשר אין מקדש אין מצוה, אלא שיש מצוה לבנות מקדש. וכאשר מתקיימת מצוה זו, חלה עלינו מצות הקרבנות. וכן לגבי מצות הנרות, שאין מצות הדלקה כאשר אין מנורה, אלא איכא מצוה לעשות מנורה, והיא נכללת במצות בנין המקדש. וכאשר יש מנורה, חלה עלינו מצוה להדליק את הנרות. אומנם על פי שיטת הרמב"ן: מצות המנורה אינה בכלל מצות בנין המקדש, אלא היא בכלל מצות הדלקת הנרות, כלומר שאנו מצווים לעשות שתהא לנו מנורה ושנדליק עליה את הנרות וכו' עיי"ש. גם ע"פ שיטתו: המנורה היא תנאי לקיום המצוה.

על פי האמור יש לאמר, שבמחלוקת הרמב"ם והרמב"ן תלויה השאלה אם ענין ההדלקה שבמנורה, הוי מצות "גברא", או מצות "חפצא", דהינו מצוה כאשר יש מנורה – להדליק. לענין זה שייך מה שהביאו רבותינו האחרונים לבאר המחלוקת בירושלמי שבת פ"ט ה"א ופסחים פ"ו ה"ג, אם בנין המזבח דוחה שבת, כיון שא"א להקריב אם אין מזבח, ולכן הוי בכלל מכשירי קרבן, ראה תשובות מהר"י אטינגא ח"א סי' פ"ח, ושו"ת אהל יהושע או"ח סי' נ"ב, ועוד. לכאורה י"ל, שמחלוקת זו תהא תלויה במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, ע"פ שיטת הרמב"ם: מצות קרבנות אינה כוללת מצות בנין מזבח, ואדרבה: כל דליכא מזבח ליכא מצות קרבן, וממילא לא שייך שבנין המזבח ידחה שבת, שדחיית שבת היא רק כאשר כבר יש מצות קרבן, ואילו לשיטת הרמב"ן, שמצות הקרבנות כוללת בנין המזבח, והיינו דכך היא המצוה: לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבנות, א"כ הוי בנין המזבח מכשירי מצות קרבן, ואף הוא דוחה שבת.

תוספת ברור בריני המנורה, השמן ונס החנוכה תסא

נמצינו למדים, שאותה המחלוקת שנחלקו בירושלמי לענין בנין מזבח בשבת, תהיה גם לענין עשיית או תיקון המנורה בשבת ונפרש אותה המחלוקת, בטעם חלות המצוה של הנרות על המנורה ועשייתה, דהינו, שכמו שהדלקת הנרות דוחה שבת, א"כ גם מכשיריה דוחין את השבת, והדבר צריך ברור יסודי.

עיינ מ"ש לעיל בשם הספר כלי חמדה להגרמ"ד פלוצקי ז"ל, פרשת בהעלותך סי' א', שהביא הקושיה הידועה של הר"א מזרחי על נס חנוכה, לאיזה צורך נעשה הנס, והרי טומאה הותרה בציבור, וכתב לתרץ בשם האבני נזר, זה לשונו: "כיון דלא היה כאן מנורה והיה צריך ההדלקה שיתקדש המנורה וע"י ההדלקה נעשה המנורה דעבודתה מחנכתה, ומעתה נהי דקיי"ל ד"תמיד אפי' בטומאה", מ"מ כיון דכללא הוא דקרבן ציבור אינו דוחה טומאה, אלא היכא דקבוע ליה זמן, א"כ זה דוקא אם איכא מנורה, שפיר הוי מצוה הקבוע ליה זמן להדליק המנורה בכל יום ודוחה טומאה, אבל כיון דלא היה להם מנורה הרי אין חיוב להדליק בה, כיון דליכא מנורה ליכא חיוב הדלקה ונהי דאיכא חיוב לעשות מנורה, שיהיה דולקין בה, מצוה זו, דעשיית המנורה אין קבוע לה זמן ואינה דוחה טומאה, כמו דאינה דוחה שבת מה"ט ולזאת לא היה אפשר בשמן טמא". ע"כ לשונו. (ראה לעיל בהערה 79 מ"ש בטעם זה, לפני שראיתי דברי הכלי חמדה וברוך שכיוונתי לדעת גדולים).

הרי, לפנינו שהאבני נזר נקט סתם, שמצות עשיית המנורה אינה דוחה שבת, וכן דכל דליכא מנורה אין מצות הדלקה, וזה ממש כדברינו לעיל אלא עדיין יש לעיין שכאמור, לפי מה שנחלקו בירושלמי לענין מזבח, ה"ה נחלקו לענין מנורה ועדיין תקשי קושית הרא"ם, דטומאה הותרה בציבור. הואיל ועשיית המנורה דוחה שבת, כמו שהדלקת המנורה דוחה שבת, ואז גם הטומאה נדחית. ונכונה הקושיא אמאי הוצרכו לנס, ולעיל בררנו שהשאלה קימת לגבי כשרות המנורה וכו' ואכמ"ל.

אכן בכלי חמדה שם ציין לשאלה הנ"ל, אם בנין המזבח דוחה שבת. ועיי"ש מה שדן אם יש לחלק בין מנורה למזבח.

עפ"י האמור יש לדון עוד. במה שכתב הרמב"ם בספר המצוות עשה כ"ה: "היא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה' והוא אמרו יתברך באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערך אתו אהרן ובניו וכו'". ואילו בעשה ל"ט כתב הרמב"ם: "היא שצונו להקריב במקדש שני כבשים בכל יום ואלו נקראין תמידין וכו'". ע"כ יש לדקדק, מדוע **במצות הנרות** כתב הרמב"ם: שהמצוה היא **על הכהנים**, ואילו **במצות התמידין** כתב סתם דאיכא מצוה, ולא הזכיר **כהנים**. והיינו לכאורה, שהמצוה היא **על כל ישראל**. ראה בספר חידושי מרן ר"י הלוי, בפ"ב מהלכות כלי המקדש ה"ת, שעמד על חילוק לשון זה. אבל לא לגבי מצות הדלקת המנורה, אלא על מצות הקטורת, שאף שם בעשה כ"ח כתב הרמב"ם: "שצוה הכהנים להקטיר וכו'". העלה הגר"י זצ"ל, לחלק בין מצות תמידין ומצות קטורת. דאכן מצות תמידין, עיקר דינם הוא דין חיוב קרבן, שהציבור חייבין בקרבן זה, כמו כל מחויבי קרבן של יחיד, ומצוותן מתקיימת ע"י זה שהציבור מתכפרים בו, לכן אע"פ שעיקר חובתה היא חובת הציבור. כיון שאין המצוה אלא ההקטרה בלבד, לכן אין המצוה אלא על הכהנים. ועיי"ש שהביא גם מלשון ספר החינוך מצוה ק"ג ומצוה ת"א. שמבואר פה יותר החילוק בין

מצוה של קטורת שהיא על כהנים. והמצוה של התמידין שהיא על כל ישראל, והאריך שם בתאור ענין זה.

ואולי יש מקום לפרש כך גם לענין מצות נרות, שכתב הרמב"ם שהיא מצוה על הכהנים. וה"ז דומיא דקטורת, שחילוק זה מתאים לפי שיטת הרמב"ם, שמצות הנרות והקטורת היא מצוה לעצמה, ומצות עשיית המנורה ומזבח הקטורת, שייכת למצות בנין המקדש וכליו. שהרי, מצות בנין המקדש וכליו מוטלת על כל ישראל. כדאיתא ברמב"ם פ"א מה' בית הבחירה ה"י"ב: "והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמם ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר וכו'".

והרי מצוה זו כוללת גם עשיית הכלים, וכפי שהיה במדבר, ולכן הוא "לשיטתו", שמצות העשייה אינה קשורה עם מצות הקטרה והדלקה, שהרי מצות עשייה על כל ישראל, ומצות הדלקה והקטרה על הכהנים בלבד.

ברם, עפ"י שיטת הרמב"ן: שמצות העשייה היא חלק ממצות הקטרה והדלקה. א"כ א"א לו לומר שהמצוה היא על הכהנים, דכאמור בעשייה נצטוו כל ישראל, ולכן בהכרח, שהכל הוא מצוה על כל ישראל, וכמו שנקט הרמב"ם לענין תמידין. ואע"פ שהכהנים הם העושים בפועל את עבודת המקדש.

על פי שאלה זו יש לדון, האם שייך לקיים בנרות וקטורת, הענין של "ונשלמה פרים שפתינו"? דבשלמא במצות תמידין ומוספין, שהיא מצות כל ישראל, שפיר שייך לומר כן, אבל אם היא רק מצות כהנים, אע"פ שביסודה היא חובת הציבור. מ"מ כיון שהמצוה למעשה מתיחסת לכהנים בלבד. לכאורה לא שייך בזה לגבי כל ישראל "ונשלמה פרים שפתינו". וצריך עיון מה שאנו נוהגים באמירת פרשת פיטום הקטורת לקיים המצוה, ואי"ה יתבאר הענין במקום אחר שאין כאן מקום להאריך.

אמנם צ"ע עצם ההצעה לדייק בלשונות הרמב"ם, לחלק בין מצות תמידין לנרות, עפ"י החילוק לענין קטורת. שהרי חזינן ענין מצות לחם הפנים, שכתב הרמב"ם בספר המצוות עשה כ"ז: "היא שצונו להשים לחם הפנים לפני ה' תמיד והוא אמרו ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד וכו'". ע"כ, הרי בפרוש לא הזכיר כאן כלל שהמצוה היא על הכהנים, ולכאורה אין כל חילוק בין מצוות הקטורת והנרות ומצות לחם הפנים, ואע"פ שהרמב"ם הביא המקרא בפרשת תרומה שנא': "ונתת על השולחן וגו'", כאילו מתוך דבריו אפשר ללמוד, יסוד המצוה לא נאמר לכהנים ולשונו: "שציונו סתם", משמע לכאורה שהמצוה על כלל ישראל והכהנים "כשלוחי דידן" ולא מסתבר שמצות לחם הפנים שאני ממצות קטורת ונרות, ראה בפ"ה מה' תמידין ומוסיפין ה"א לשון הרמב"ם: "מצות עשה לסדר לחם הפנים בכל יום שבת על השולחן לפני ה' בהיכל שנאמר: "ביום השבת יערכנו הכהן וגו'". ע"ע בספר המצוות מצוה כ"ז, בענין לחם הפנים וכן במצוה כ"ה לענין נרות, כתב הרמב"ם אותו הלשון כפי שכתב במצות קטורת, במצוה כ"ח, שהמצוה היא על זכרי כהונה, ולכאורה אין חילוק ביניהם, ולכן דקדוק זה בס' המצוות צריך תלמוד, אם יש לסמוך עליו.

תוספת ברור בדיני המנורה, השמן ונס החנוכה

אמנם יש מקום לומר שעיקר החילוק הוא לענין מצות "מעמדות". כמבואר במשנה תענית כו, א: "אלו הן מעמדות לפי שנאמר: "צו את בני ישראל את קרבני לחמי" וכי האידן קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות וכו'". ראה בגמ' שם כז, א, ברור כל הענין, ועי'פ האמור שם י"ל: שרק קרבנות הם הצריכים מעמדות, שהוא דין תורה, כמ"ש בקרית ספר בהלכות כלי המקדש, ולכן לגביהם כתב בעל החינוך: "שכל ישראל מצווין, אבל בשאר המצוות שבמקדש כדן קטרת ולחם ונרות ליכא דין מעמדות, שאע"פ שהן חובת הציבור – אין ישראל בכלל מעשה המצוה, והגדר הוא, שעצם מעמדם של ישראל בעזרה בעת הקרבת הקרבנות, זוהי מצותם וזה איקרי "מעשה המצוה".

יסוד זה מתפרש יפה עם הדברים שבארנו לעיל, שבקרבנות איכא כפרה על ישראל, וזה עיקר המצוה, משא"כ בקטורת ונרות ולחם הפנים, ויש עוד להאריך לחקור בענין זה. נזכור רק שראוי לעיין היטב בספר פירוש התפילות והברכות, לרבינו יהודה ב"ר יקר רבו של הרמב"ן, ח"א ע' קכד, מ"ש על זה ולכן אע"פ שכתבנו לעיל שיש לעיין על הדקדוק בלשון הרמב"ם, נראה כי עצם הסברא מבוארת היטב.

זאת בודאי לפי שיטת הרמב"ם, שאין מצות עשיית הכלים נכללת במצוות העבודה שלהם, הרי אפילו על-פי הרמב"ן: **שמצות עשייתן** נכללת במצוות שלהן – ברור הוא שמצוות העשייה מוטלת על **כל ישראל**, שנצטוו ע"כ מפי הגבורה, ולכאורה קשה, איך אפשר לומר שמצוות עשייתן היא על כל ישראל ואילו מצותם עצמה מוטלת רק על הכהנים. ואם כי יש מקום לפרש ולחלק בין מעשה המצוה וחובת העבודה, מבחינת המצוה – מ"מ הרי כל אלו המצוות הן חובת הציבור ועל הציבור לעשות את כלי המקדש, אך לגבי חובת העבודה – דהינו העבודות עצמן, נצטוו עליהן רק הכהנים, ואין בכך כל סתירה – ועדין צריכים אנו למודעי.

אכן, אולי אפשר לדון כן גם לגבי ענין של: "ונשלמה פרים שפתינו", שהואיל ומכל מקום היא חובת הציבור, אע"פ שאין מעשה – מצוה בידי ישראל, שפיר מהני "תשלום בפינו". ולפיכך י"ל שלא רק פרשת הקטורת היא בכלל "ונשלמה פרים", אלא גם מה שאומרים בסדר הקרבנות – "סדר הדלקת המנורה", ה"ז לקיום מצות הדלקת המנורה.

ניגש כעת לברר את שאלת דחית השבת והטומאה לגבי מצות ההדלקה ומצות העשייה ותלותן ההדדית, שיש בכוחה "לדחות או להתיר" את הטומאה ומתוך כך נבוא לענין נס פך השמן, שנעשה לאבותינו הכהנים הקדושים.

ב

הדלקת המנורה בשבת ובטומאה

בענין הדלקת הנרות שבמקדש, נאמר שלש פעמים בתורה הלשון "תמיד", בפרשת נרות שבסדר אמור ויקרא כד פסוקים ב"ד: "להעלות נר תמיד", "יערוך אותו אהרן מערב עד

בקר לפני ה' תמיד", "על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' תמיד". בתורת כהנים שם פרשה י"ג אות ז', נדרש על המקרא הראשון: "להעלות נר תמיד" – תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה. פי' רבינו הלל: "דאי נטמאו השמנים דבית המקדש, אינ נטמאו כולהו כהנים מדליקין בטומאה". גם על המקראות האחרות שנאמר בהן "תמיד", דרשו בתו"כ שם סימנים י"א וי"ב אותה הדרשה, "תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה". עיי' בפ"י הראב"ד שם שכתב, שמהמקרא ד"להעלות נר תמיד", אין ללמוד אף בשבת ואף בטומאה, והוא שיבוש בתו"כ שם, אלא קרא קמא דרשינן "שיהא תדיר", ושני המקראות האחרות ילפינן לשבת ולטומאה, חד לנר מערבי, וחד לשאר נרות, כדברים האלו כתב גם הר"ש משאנץ, בפרושו לספרא שם סוף פסקא י"ב.

הרמב"ם כותב בפ"ג מה' תמידין ומוספין ה"י: "דישון המנורה והטבת הנרות בבקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר: "יערוך אותו אהרן ובניו" והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה, כקרבנות שקבוע להן זמן, שנאמר: "להעלות נר תמיד". עכ"ל, וברור שרבינו הרמב"ם לא יליף מקראי בתראי כפי' הראב"ד ור"ש משאנץ, אלא כפי הגי' שלפנינו, וכמו שהוא בפ"י רבינו הלל. ואע"פ שהראב"ד לא השיגו בהשגות על אתר, י"ל דהואיל ואין בכך נפ"מ לדינא, לא אכפת ליה מה שכתב הילפותא מפסוק אחר.

אמנם יש לעיין בלשון הרמב"ם שכתב: "**כקרבנות שקבוע להן זמן**", מה בא לומר בלשון זו, שהרי מלשון התו"כ משמע, כי אלולא נאמר "תמיד" בנרות, לא היתה העלאתן דוחה את השבת ואת הטומאה, ולא היינו לומדים דין נרות, מיתר הקרבנות שקבוע להן זמן, שדוחים שבת וטומאה, וא"כ צריך עיון לאיזה צורך הוסיף זאת הרמב"ם.

הרב המב"ט בקרית ספר שם, כותב: "והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה, כקרבנות שקבוע להם זמן, דכתיב בהו תמיד כעולת התמיד דכתיב בה תמיד, ודחיא שבת וטומאה, דכתיב בה: במועדו, "תשמרו להקריב לי במועדו". ומשמע לא יעבור זמן, ואפילו הן טמאים ואפילו הוא שבת ולא הוי למד מן הלמד, אלא גילוי מילתא בעלמא הוא". ע"כ לשונו. מתוך דברי הקרית ספר יוצא שדעתו, שאין כונת התנא בתו"כ לומר לנו: הילפותא מעיקר קרא בנר ד"תמיד" שדוחה שבת וטומאה, אלא כיון שההלכה היא שקרבנות **התמיד** דוחים את השבת ואת הטומאה, והתם ילפינן לה מדכתיב "במועדו", שוב איכא ילפותא מקרבן תמיד שנאמר בו תמיד, לנרות שנאמר בהן תמיד, שאף הם דוחים שבת וטומאה. כך נראים הדברים לבאר דברי הספרא – שהרי בקרבן תמיד גופא נאמר "תמיד", ואף בו נאמרו שלש פעמים תמיד: "שנים ליום עולה תמיד", "עולת תמיד העשויה בהר סיני", "עולת שבת בשבתו על עולת התמיד", (במדבר כח, א') ומ"מ לא ילפינן מקראי דתמיד דדוחה שבת וטומאה, אלא מקרא "**דבמועדו**", ש"מ שאין ללמוד דין דחיית שבת וטומאה מלשון **תמיד**, אלא כפי שפ"י הקרית ספר דילפינן נרות מקרבן תמיד, והוי בגדר "גילוי-מילתא", ולא למד מן הלמד. וכל זה נרמז בלשונו הקצרה של הרמב"ם, שהוסיף: "כקרבנות שקבוע להם זמן", שבא ללמדנו שאין ילפותא בנרות עצמן, שדוחין שבת וטומאה, שכתוב בהן "תמיד", אלא המקור הוא מקרבן תמיד – והוא מעין בני-אב בדרך היקש הלשון "תמיד", קרבן התמיד שנאמר בו "במועדו", לנרות שנאמר בהן תמיד.

תוספת ברור בדיני המנורה, השמן ונס החנוכה תסה

והנה בחי' רבינו חיים הלוי פ"ט מה' ביאת מקדש הי"ז, העלה לחדש במצות הדלקת הנרות, שאין המצוה בעצם מעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מצותה הוא: שיהיו הנרות דולקים תמיד, ולכן הדלקה אינה עבודה וכשרה בזר. נביא כאן לשונו: "והכי מתבאר גם מהא דפסק הרמב"ם: דהדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה, כקרבנות שקבוע להם זמן, משום שנאמר בה תמיד, דמבואר מזה: דהדלקה עצמה לאו קבוע לה זמן היא, דאי לאו הכי, הרי לא הוה צריכין לקרא דתמיד לאורויי, שדוחה את השבת ואת הטומאה ותיפוק לן דכל דבר שקבוע לו זמן דוחה שבת וטומאה, והרי פסק הרמב"ם: דמצוה זו דדישון המנורה והטבת הנרות, היא בכל בקר ובין הערבים, וא"כ הרי קבוע לה זמן, אלא ודאי כמש"כ, דמעשה ההדלקה אינה מעכבת כלל, ועיקר דינם רק שיהיו עומדים דלוקים במקומם וממילא דאין זמן להדלקתם וכו', וא"כ הא נמצא דעצם מעשה ההדלקה, אין זמנה קבוע ולהכי הוא דהוצרך הרמב"ם לטעמא דלהעלות נר תמיד".

לכאורה יש לדון בדברים אלו, שהלא מפורש במשנה תמורה יד, א': "יש בקרבנות הציבור מה שאין בקרבנות היחיד, שקרבנות הציבור דוחין את השבת ואת הטומאה וקרבנות יחיד אינן דוחות לא את השבת ולא את הטומאה. א"ר מאיר: והלא חביתי כהן גדול ופר של יוה"כ קרבנות היחיד הן ודוחין את השבת ואת הטומאה אלא שזמנו קבוע". ע"כ. ראה גם סוגית הגמ' יומא נ,א. ופסחים סו, א, מ"ש שם: "דקרנן תמיד דדוחה שבת מקרא, שנא': "עולת שבת בשבתו על עולת התמיד", ונאמר גם "במועדו", וילפינן מיניה לפסח שנאמר בו "במועדו", שאף הוא דוחה שבת". עיי"ש בתוס' שתמהו מהגמ' פסחים עז, א, דהילפותא דדחי שבת הוא מ"מועדו" גרידא בין בשבת בין בפסח. ראה עוד דברי הגמ' במסכת מנחות עב, ב': "והתניא רבי אומר: "וידבר משה את מועדי היי", מה ת"ל? לפי שלא למדנו אלא לתמיד ופסח, שנאמר בהן במועדו במועדו ואפי' בשבת במועדו ואפי' בטומאה, שאר קרבנות הציבור מניין, ת"ל: "אלה תעשו לה' במועדיכם", מנין לרבות עומר והקרב עמו ושתי הלחם והקרבן עמהן, ת"ל: "וידבר משה את מועדי היי", הכתוב קבע מועד לכולן וכו'". ראה כל הסוגיא. ועיי' ברמב"ם פ"ח מה' ביאת מקדש הי"ט – י' וכס"מ שם.

נמצינו למדים מכל האמור: שלכל הקרבנות שקבוע להם זמן, יש לימוד מן המקרא ודרשות חז"ל, שעבודתן דוחה את השבת ואת הטומאה, ואין בענין זה כלל לכל מילי, וראה בתו"כ ריש פ' צו, אש תמיד אף בשבת אף בטומאה, וכ"ה בירושלמי ספ"ד דיומא, וכן לענין קטורת שמקטירין בשבת, מצינו במדרש הגדול סוף פ' תצוה, דילפינן לה נמי מדכתיב התם קטרת תמיד, תמיד אפי' בשבת ואפי' בטומאה, ולענין חביתי כהן גדול נמי ילפינן לה מתמיד, כדאיתא במנחות נ,ב והובא בפירש"י תמורה שם, ועיי' ברמב"ם פ"ג מה' תמידין ומוספין הי"ח ומפרשים שם. אמנם לענין עבודת יוה"כ, היינו, סדר העבודה שבפרשת אחרי מות, מלבד סדר קרבנות היום שבפ' אמור, שהם בכלל המועדים, לא מצינו דרשה מפורשת לדחות שבת, ורק לענין שילוח השעיר עיי' איש עתי ילפינן ביומא סו, ב, דאפי' בשבת, ועיי"ש היטב כל הסוגיא, ומ"ש על זה בפירש"י ובספר גבורת ארי שם. אולי יש לפרש הטעם, דהואיל ויום הכיפורים עצמו הוא שבת, כמפורש בתורה שבת שבתון, ועיי' יומא פא, ב': "היא גופא שבת איקריי" ומ"ש ע"ז ברש"י ומפרשים שם, ועיי' היטב בסוגית הגמ' חולין קא, ב, בפלוגתא דר' עקיבא ור' יוסי הגלילי ובחי' הרמב"ן וריטב"א שם, ומש"כ ע"ז הביאור בשו"ת בית הלוי

ח"א סי' ט"ז, שמתבאר מכל אלו המקורות, דיוה"כ הוא ממש שבת, ולפיכך י"ל: שא"צ דרשא בפ"ע שקרבנות יוה"כ דוחים שבת, וכן א"צ דרשא על עבודת יוה"כ שתדחה שבת, ודו"ק.

ומעתה יש לתמוה על דברי מרן הגר"ח ז"ל, מה שהקי' מדוע צריך לימוד לנרות בשבת מקרא ד"תמיד". והרי הן בכלל כל מה שקבוע זמן, והרי חזינן שאין באף מקום כלל קבוע, שכל אלו דוחים שבת, בלי שיש לימוד מיוחד מן המקרא על כל דבר ודבר ואכן לפי האמת כך הוא הכלל, אבל לכל דבר יש ילפותא מיוחדת ולמה הקשה רק על הנרות, הלא לכאורה שפיר איצטריך בתו"כ לימוד על נרות, שדוחין שבת וטומאה, כמ"ש לעיל מפ"י הראב"ד והר"ש משנץ, שצריך לימוד בפ"ע לנר מערב, ולימוד בפ"ע לשאר הנרות, וילפינן לה מתמיד וכפ"י הקרית ספר דהוי גילוי מילתא. לכאורה, צ"ל לפי שיטתו, גם לענין מנחת חביתין דילפינן מתמיד, וכן לענין קטורת דילפינן מתמיד, וכפי שהובא לעיל, דכל אלו הוו גילוי מילתא, ומעתה יוצא דאדרבה ואדרבה, דברי הרמב"ם הם כפשוטם: דנרות הוו דבר שקבוע להם זמן. ראה גם לשון הרמב"ם פ"ג מתמידין ומוספין הי"ח, לענין מנחת חביתין, ואע"פ שלשיטתו אין הדלקה-עבודה, שהמצוה היא לא מעשה ההדלקה, אלא שיהיו הנרות דולקין כמ"ש לעיל. מ"מ יש מצוה להדליק, וזו היא תכלית עבודת הטבה ודישון, שידליקו נרות שיהיו דולקין והולכין וזמני ההדלקה הינם קבועים. אע"פ שקיום המצוה הוא שיהיו דלוקים תמיד, ואם מצא נר שכבה, ה"ז מדליקו גם בשבת. כך נראה לכאורה פשוט.

אמנם בסי' חלקת יואב ח"ג, בקונטרס הערות אות ו', באמת נסתפק בזה, דאע"פ שר שכבה במנורת המקדש צריך להדליקו, כמבואר במנחות פ"ח, ב', מ"מ בשבת אולי אין להדליקו, שהרי אין דוחה שבת, אלא מה שקבוע לו זמן, והדלקה זו במקרה שכבתה, הרי לא קבוע לה זמן, (אלא אם כן נאמר שכל הזמן שהנרות דולקין והולכין – הוא זמן). עיי"ש שהניח הדבר בספק, דאפשר כיון שעיקר המצוה קבוע לה זמן, אע"פ שהדלקה זו, במקרה שכבתה, הרי אין קבוע לה זמן, אפשר כיון שעיקר המצוה קבוע לה זמן. על כן דוחה את השבת אף בכבתה, עיי"ש. לכאורה נראה שסברת החלקת יואב כסברת הגר"ח: דהדלקת נר שכבה, אין קבוע לו זמן, אלא שהגר"ח מסיק מתוך כך: שכל הדלקת הנרות הויא כמצוה, שאין קבוע לה זמן, ואילו החלק"י רוצה לחלק בין כל הדלקה, דהוי קבוע לה זמן, ובין הדלקה של נר שכבה, אמנם מדברי הגר"ח מתבאר: דאע"פ דאיקרי אינו קבוע לו זמן, מ"מ דוחה שבת מקרא דתמיד, דהיינו "גזרת-הכתוב" ואין חילוק בין סתם הדלקה לכבתה, ולפי דרכנו נסיק: דהדלקת נרות היא ככל מצוות שקבוע להם זמן, וצריכה לימוד מן הכתוב שדוחה שבת וטומאה, והזמן הוא שצריכים הנרות לדלוק תמיד כמ"ש לעיל, ולכן אף "כבתה – שצריך להדליקה" הוא בכלל מצוה זו, וה"ז דוחה שבת.

מתוך מ"ש בבירור הענין של הדלקת נרות דוחה שבת וטומאה, כאמור טומאה ושבת דינם שוה, נבוא כעת לברר, האם גם אצל זר שמדליק, איכא דחיית שבת וטומאה. הרמב"ם פ"ט מה' ביאת מקדש ה"ז כותב: "שמותר לזר להדליק את הנרות, אם הטיבן כהן בפנים ההיכל והוציאן לחוץ".

ראה השגת הראב"ד ומפרשים שם. ראה במסכת יבמות לג, ב': "זר ששימש בשבת במאי אי בשחיטה, שחיטה בזר כשרה", ופירש"י ואין כאן זרות. ודייק מלשונו בהגהות הרש"י שם. דרק זרות ליכא, אבל איסור שבת איכא, דלא הותרה במקדש, אלא לכהנים בלבד, והביא מתשובות חכם צבי סי' מ"ד, דמשמע שאף לכתחילה יוכל זר לשחוט בשבת. ומ"מ מסיק בצ"ע, עיי"ש.

לפי זה יש לדון גם בענין הדלקת הנרות בזר, אם גם בשבת הוא בכלל היתר זה. וכיו"ב יש לדון לענין טומאה, איך הדין בזר טמא, באמת, איתא בתוס' יבמות לב, ב, ד"ה בעל, שאין הזרים מוזהרים על טומאה. וכ"פ הרמב"ם פ"ט מה' ביאת מקדש הי"א, ועי' כס"מ שם, שכן הוא בתוספתא זבחים פ"ב ה"ו. וראה תשובות דבר אברהם ח"ג סי' ו', שהביא מהמאירי יבמות שם, שחולק על התוס' והרמב"ם, וכן עיין מצפה איתן יבמות שם, מה שהביא מהספרי פ' קורח ולהלן נברר.

והנה, כאמור, כל זה הוא רק לענין עבודה, אבל הדלקת הנרות שאינה עבודה, הרי היא כשרה בזר, וא"כ כפשוטו: כמו שהזר כשר אף הטמא כשר, לפי זה צ"ע אם כונת הדרשה שבתוי"כ: אף בטומאה, היא על הדלקת הנרות, שהרי אפשר להדליק בחוץ, ולפום ריהטא, אולי לאו דוקא בעזרה, אלא אפי' חוץ למקדש לגמרי, ואח"כ להכניס המנורה למקומה בהיכל, לכאורה היה אפשר להוציא המנורה בחוץ, שלא תהיה שאלה של איסור כניסת טמא לעזרה, וידליקנה שם הזר, אע"פ שהוא גם טמא, ושוב אין צורך לדחות את הטומאה לענין מעשה ההדלקה, וכל מה שלמדנו מן הפסוק, יהיה רק לענין הטבה ודישון המנורה שנעשים בטומאה, וכן לענין השמנים שנטמאו, כמו שמפורש בפ"י רבינו הלל הני"ל, אבל לענין הדלקה הרי, כאמור, א"צ לעשות בטומאה, כיון שאפשר ע"י זר, אמנם כבר הזכרנו לשיטת הראב"ד שם, שמ"מ מצותה בכהן, וכפי פשט לשון הפסוק: "צו את אהרן וגו'" ואולי י"ל: שבגלל מצוה זו, יכול להדליק כהן טמא, ועדיין צ"ע דבר זה שעפ"י מה שבארנו, הרי הואיל והזר כשר, א"כ גם כהן טמא מדליק ואין בו איסור טומאה, דלא גרע כהן מזר, הואיל ואין זו עבודה, ולכאורה פשוט.

ברם יש לדון בעיקר שאלה זו, עפ"י מה שבררנו לעיל על עיקר דין טהרה במנורה, דילפינן לה מקרא ד"על המנורה הטהורה", א"כ י"ל: שיש במנורה דין בפני עצמו של טהרה, לא שנא כהן ולא שנא ישראל, לא שנא דישון והטבה, לא שנא הדלקה, אע"פ שאינה עבודה, על הכל נאמרה גזרת הכתוב, שהיא דין בפני עצמו של טהורה, ולכן גם בהדלקה שייך דחיית טומאה בציבור, ואע"פ שהזר הוא המדליק, הואיל והוא דין מסוים של חובת טהרה, במצות המנורה שבמקדש.

מתוך כך אנו מציעים לברר יותר בעומק, ספקם של אבותינו החשמונאים, בענין הדלקת המנורה בטומאה ובענין עשייתה בטהרה — וגודל הנס שנעשה להם, שביציאה מן הספק אל הודאי ומן הטומאה אל הטהרה, עד שתקנו במטבע שטבעו חכמים בברכות: "וטמאים ביד טהורים", שזה עיקר הנס — ולהלן נבאר.

השמן, הנרות, המנורה וטהרתם

עיקרו של נס הנרות, מבואר כידוע במסכת שבת כא, ב: "מאי חנוכה? – דת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה וכו', כשנכנסו יונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחוס, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של כהן גדול וכו'". מסתם לשון הברייתא נראה, שהיה להם זה כדבר פשוט, ששמן טמא פסול להדלקת נרות המנורה. ברם, עלינו לבאר מנא לן פסול זה שלא מצאנו מקור, לא בתלמודים ואף לא בדברי הרמב"ם. אכן, לא רק לשמן טמא לא מצאנו המקור לפסול, אלא גם להקטרת אימורין טמאים או אברי עולה שנטמאו, גם לא מצאנו מקור הפסול או האיסור שיש בדבר, ולהלן נבאר.

אמרה תורה (ויקרא כד, ד): "על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' תמיד". כתב שם הרמב"ן וז"ל: "ועכשיו אמר בפירוש על המנורה הטהורה, שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותינו: על המנורה הטהורה, על טהרה של מנורה, שלא יסמכם בקסמים ובצרורות". מדרש רבותינו זה הוא בתורת כהנים פ' אמור, פרשתא יג הלכה יב. ופ"י שם הראב"ד: "על טהרה", פ"י על גילוייה של מנורה, כדתנן ביומא נח, א, הזה על טהרו של מזבח שבע פעמים ומפרשים אגילוי של מזבח, כלומר: יניח הנרות על ראשי הקנים באמצעיתם, כדי שישבו מעצמן בלא סמיכה, כי ראשי הקנים רחבים היו, כדי ליישב עליהם הנרות, ובא עכשיו לומר שלא יניח אותם לצד אחד, כדי שלא יהיו צריכין ליסמך בקסמין או בצרורות, וקסבר האי תנא שהנרות לא היו קבועים במנורה, ופלוגתייהו במנחות פרק שתי מידות פח, ב". ע"כ. ראה בפ"י רבינו הלל שם: "דהאי דכתיב על המנורה הטהורה אתא לאשמועינן, שיערוך הנרות בטהרה של מנורה, דהיינו: בגוף המנורה עצמה. שלא יהא דבר חוצץ בין הנרות למנורה, כגון: קיסם או צרור דמנחי תחת הנר וחוצץ בין הנר למנורה". עיין שם וראה גם בפ"י ר"ש משאנץ שם.

לכאורה ברור שמדרש רבותינו זה, הוא רק אליבא דמ"ד שאין הנרות קבועים במנורה. רבינו הרמב"ם פוסק בפ"ג מה' תמידין ומוספין הי"ד: "וכיצד מדליקו, מושך הפתילה עד שמדליקה ומחזירה, לפי שהנרות קבועים במנורה ואינו יכול להדליק בנר אחר משום בזיון". ראה גם בפ"ג מה' בית הבחירה הי"ד, שכתב: "וכן מנורה הבאה זהב, תהיה כולה ככר עם נרותיה וכו'". מעתה יש לעיין, איך יפרשו הסוברים שהנרות היו קבועים, מה כונת הכתוב "המנורה הטהורה". ואכן מצאנו במסכת מנחות כט, א: "א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: מאי דכתיב על המנורה הטהורה, שירדו מעשיה ממקום טהרה, אלא מעתה על השלחן הטהור, שירדו מעשיו ממקום טהור? אלא, טהור מכלל שהוא טמא, הכא נמי טהור מכלל שהיא טמאה. בשלמא התם כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב על השלחן הטהור מכלל שהוא טמא, כלי עץ העשוי לנחת הוא וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה, אלא מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים וכו', אלא הכא טהורה שהיא טמאה פשיטא, כלי מתכות ניהו וכלי מתכות מקבלים טומאה, אלא שירדו מעשיה ממקום טהרה וכו'". ע"כ לשון הגמ' סוגיא שם. נמצאנו למדים: דלהך מ"ד דהנרות היו קבועים במנורה. אכן מפרש

תוספת ברור בדיני המנורה, השמן ונס החנוכה תסס

המקרא: דעל המנורה הטהורה, ללמדנו: שירדו מעשיה ממקום טהרה ולכן אין קושיא כלל לכאורה.

אמנם עדיין יש לעיין, מ"ש בהמשך הסוגיא במנחות שם: "תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותם, שנאמר: "וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר" וכו". משמע שאף רבי יוסי ב"ר יהודה חולק על הדרשה: "שירדו מעשיה ממקום טהרה", ואכתי תקשי איך יפרש פשוטו של מקרא על המנורה הטהורה. על שאלה זו, עומד בספר אהל משה, להגאון רא"מ הורוביץ ז"ל מפניסק על מנחות שם, וז"ל: "ונראה דאתי לאורויי דבעי טהרה לכתחילה ובשיטת אביו ר' יוסי אמרה דסבר ביומא ז, ב: "דטומאה הותרה בציבור", ואתי קרא לגלויי דמנורה שניא, ובעי לכתחילה טהורה, ובזה מיושב נמי נס חנוכה למ"ד טומאה הותרה בציבור". כונת דבריו אלו, שבא לישיב בזה קושיתו המפורסמת של הר"א מזרחי, בביאורי הסמ"ג הלכות חנוכה: "אמאי הוצרכו לנס השמן בחנוכה והרי טומאה הותרה בציבור", ומתרץ על זה: "דאיכא הכא לימוד מן הפסוק דלכתחילה צריך טהרה במנורה, והיינו, דלמ"ד טומאה דחוויה בציבור", הרי תמיד צריך להשתדל לעשות בטהרה אם אפשר, אבל למ"ד טומאה הותרה בציבור, הרי לכתחילה עושין בטומאה, ולכן חידש הכתוב "המנורה הטהורה", שכאן היא הלכה מיוחדת שצריך טהרה. וע"כ הוצרכו ישראל לנס חנוכה של שמן טהור.

ראה מ"ש על הקושיא המפורסמת הזו בקונטרסנו לעיל, ועיין מש"כ הפני יהושע שבת כא, ב, וכן פרי חדש ריש הלכות חנוכה, ועוד, ועוד, וראה גם מהרש"א, ובכור-שור, שבת שם. וכן תשובות חכם צבי סי' פ"ז, ב"ח או"ח סי' תר"ע, ויתר האחרונים שהזכרנו לעיל, ואכמ"ל.

נוסיף עוד, שלכאורה היה נראה להציע ולחדש סברא – שהרי כאמור לעיל מבואר בגמ', שבמנורה אי אפשר לדרוש "טהורה מכלל שהיא טמאה", שהרי בלא"ה ברור שהיא כן, שהרי "כלי מתכות מקבלים טומאה", ואע"פ שעשויים לנחת, וא"כ אולי אפשר לומר שר' יוסי ב"ר יהודה לשיטתו, מנחות כח, ב: "דתניא כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל, רבי יוסי ב"ר יהודה מכשיר", וכן עוד שם: "רבי יוסי ב"ר יהודה מכשיר אף בשל עץ, ותניא אידך לא יעשה אדם בית תבנית וכו', מנורה כנגד מנורה וכו' ואפילו משאר מיני מתכות ר' יוסי בר ר' יהודה אומר: אף של עץ לא יעשה, כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי וכו'". ע"כ. הרי שלפי ר' יוסי ב"ר יהודה: המנורה כשרה משל עץ, ולפי? הרי מנורה דומיא דשולחן, דלולא דכתיב קרא מפורש "טהורה", הרי כשהיא עשויה עץ, אינה מקבלת טומאה, דהוי כלי עץ העשוי לנחת, ואפשר אולי אפוא לדרוש אליביה כפי שדרש ריש לקיש לענין שולחן, שמראים המנורה, ושוב אינה עשויה לנחת, ולכן ה"ז מקבלת טומאה. אמנם יש לפרש שילפינן הכא, שהמנורה עשויה לטלטול, וכמו שפסק הרמב"ם, שאפשר להוציא המנורה לחוץ ולהדליקה, ועיין רמב"ם בפ"ט מה' ביאת מקדש ה"ז.

רבותינו האחרונים כתבו, שאליבא דר' יוסי ב"ר יהודה לא קשיא, מה התועלת בנס השמן הנמצא שהיה טהור, והרי המנורה נטמאה ע"י הכהנים שהיו טמאים, ותיצו אליבא דר"י ב"ר יהודה, שאין המנורה מקבלת טומאה, משום דהוי כלי עץ העשוי לנחת. ראה מ"ש

על הראי"ם בביאורי הסמ"ג שם שתי"ן כן, והמהרש"א בחי' אגדות שבת שם, וכן הפר"ח סי' תר"ע, שתמהו, שהרי נטמאת המנורה בשעת עשייתה, עיי"ש וראה בהערותינו לעיל, ואולי, כונתם לשאול: שאמנם כאשר המנורה עומדת על מקומה בהיכל, אין היא מקבלת טומאה כשהיא עשויה עץ, כיון שכלי העץ העשויים לנחת, אין מקבלים טומאה, אבל מדוע לא נטמאת המנורה בשעת עשייתה – שעדיין אינה לנחת, ומטעם זה דחו שם דברי הראי"ם. אמנם יש להשיב, דהואיל ובתחילת עשייתן הם כדי שיהיו לנחת, שוב אין מקבלים טומאה – ועי' ברמב"ם פ"ג מה' כלים ה"א ובהשגת הראב"ד שם, וראה מ"ש בטו"א חגיגה כו, ב, והמנח"ח מצוה ק"ס. אכן עפ"י דרכנו שהסברנו לעיל, הרי ממילא בטל ומבוטל ת"י זה, שהרי כאמור אליבא דר"י בר"י ילפינן מ"הטהורה" דמכלל שהיא טמאה, כיון שאינה עשויה לנחת, וכמ"ש לעיל – והדברים צ"ע.

רש"י בפי' אמור שם כתב: "המנורה הטהורה" – שהיא זהב טהור, ד"א על טהרה של מנורה, שמטהרה ומדשנה תחילה מן האפר. עיין בספר משכיל לדוד שם, שעל שני הפירושים יש לשאול: על הפי' הראשון שהוא זהב טהור, יש להעיר: הרי כבר ענין זה מפורש בסדר עשייתה, ולא יזוה צורך חזר הכתוב על כך במצות ההדלקה, ועל הפי' השני יש לשאול: הרי מצות הטבת הנרות מפורשת בתורה, "בהטיבו את הנרות יקטירנה", ותירץ שם: דאילו מהתם הו"א שאינו לעכובא, וכאן לימדנו הכתוב: שבלי הטבת הנרות, אכן א"א להדליק, כיון שאין הדלקה על טהרה של מנורה.

אמנם אולי יש לפרש עפ"י מ"ש מו"ר הגרא"ז זצ"ל, בס' אבן האזל בפ"ג מה' תמידין ומוספין הי"ב, בשם הגרי"ז סולוביציק ז"ל, ונדפס אח"כ בספרו של הרב מבריסק זצ"ל, חי' מרן רי"ז הלוי ה' תמידין ומוספין: ששתי הלכות נאמרו בדישון והטבת המנורה, שיש להטיב את הנרות, היינו: לנקותם מן האפר והפתילות ושיירי השמן, וכן יש הלכה של דשן המנורה, כדי לקיים את הנחתם אצל המזבח, עיי"ש כל דבריו. ולפיכך י"ל: שהתורה כתבה כאן "על טהרה של מנורה", כדי ללמדנו: דלא סגי בהוצאת הדשן להניחו אצל המזבח, אלא צריך שיהיו הנרות נקיים לחלוטין, כדי שלא תהא חציצה בין בשמן ובין בנרות עצמן, ודו"ק. עיי' עוד היטב מ"ש בספר נחלת יעקב על פירש"י עה"ת שם, שכתב: כי הטעם שלא הביא רש"י דרשת תו"כ הני"ל, "שלא יסמכם בקסמים", משום דהתו"כ אזלא בשי' הסוברים שהנרות אינם קבועים. ואכן כאמור כך מפורש בפי' הראב"ד על התו"כ, וכנ"ל.

הנה הבאנו כמה פירושים בכונת הפסוק, שצריך שתהא "המנורה הטהורה", (א) הכונה על הזהב הטהור, (ב) שלא תהא חציצה בין השמן לנרות, (ג) שיעמדו הנרות במנורה בעצמם ולא עיי' סמיכת קסמים וכדומה, (ד) שהכונה היא להקפיד לכתחילה על טהרה, אע"פ שהותרה בציבור. וענין טהרת המנורה, נראה שיש מקום לפרש עפ"י דרכו של הגראמ"ה ז"ל, אבל קצת באופן אחר, שעל פי שיטתו החובה היא, שזה פשוט לנו וידוע לנו ממקום אחר, שצריך להדליק בטהרה, אלא דכיון דהדלקת הנרות, דוחה את השבת והטומאה, כדילפינן מקרא "דתמיד", כדאיתא בתו"כ פי' אמר, וברמב"ם פ"ג מה' תמידין ומוספין הי"י. צריך לימוד מיוחד של הכתוב "המנורה הטהורה", ונראה שאכן י"ל: שמהך קרא גופיה דהמנורה הטהורה ילפינן, שצריך שיהיה השמן טהור, והיינו שהמנורה עצמה תהא טהורה מטומאה,

וכמו שמצינו בשולחן שצריך להיות טהור, וכמו"כ צריך השמן להיות טהור, ואם אין המנורה טהורה או אין השמן טהור, ה"ז פסול להדלקה, ומ"להעלות נר תמיד", ילפינן שבדיעבד מדליקין אפי' בשבת ואפי' בטומאה, דהיינו: דטומאה הותרה בציבור, ולפי פשוטו, היתר זה נאמר בין על המדליק ובין על השמן, ולכן הק' הרא"ם אמאי הוצרכו לנס השמן בחנוכה, וכשי"נ.

אכן, לא רק לענין שמן למנורה, לא נתבאר להדיא המקור לפסול שמן טמא, אלא גם להקטרת אימורין או איברים שנטמאו ע"ג המזבח, לא נתפרש מקור הפסול. עיין בשאגת אריה סי' ד' מ"ש: "דפשיטא ליה שיש איסור להקטיר קדשים פסולים ע"ג המזבח", ועפ"י זה דן שם לחלק לענין מה שהרחיקו חכמים, שלא להותיר עד חצות, כיון שיש איסור בהקטרתם לאחר שיעלה השחר ויפסלו, משא"כ לענין קריאת שמע, שאין כל איסור בקריאתה ביום – ובקונטרס אחרון על השאג"א, הובאה הגהת הגאון מהרי"ם פדואה מבריסק, ומתוך הגהתו יש ללמוד: שלא נמצא להדיא שום איסור להקטיר קדשים פסולים, עיי"ש.

ברם, עדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור דין טהרתה של המנורה עצמה. לעיל הבאנו לשון הרמב"ן שכתב תחילה: "ועכשיו אמר בפירוש על המנורה הטהורה, שלא ידליקו, אלא על מנורה הטהורה". ולכאורה פשוט דבריו, שאכן מלבד מה שדין ההדלקה הוא על המנורה בלבד, ולא במקום אחר, וכמו שביאר הרמב"ן ריש פרשת בהעלותך, הנה יש גם הלכה: **שצריכה המנורה להיות טהורה**, ולענין שולחן, הרי חזינן כן בגמ' מנחות הנ"ל, דילפינן מיניה דכתיב "הטהור", שהוא מקבל טומאה, והיינו שמגביהין אותו להראותו לעולי רגלים, וממילא נשמע גם שהשולחן צריך להיות טהור, והוא דין מדיני כלי המקדש שיהיו טהורים, וכן הוא גם דין המנורה שתהא טהורה, ואם **נטמאת**, ה"ז פסולה להדלקה, ואכן מבואר במשנה חגיגה כו, ב: "כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה, חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת", עיי"ש הטעם, ודין זה מובא ברמב"ם פ"א מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה י"א. (ויש לעיין, שהיה לו להרמב"ם, לקבוע הלכה זו, בהלכות כלי המקדש, שהכלים צריכים להיות טהורים, וכך הוא דין תורה, וצריך תלמוד).

אמנם, אם נאמר שאכן כונת הרמב"ן, לפרש פשוט המקרא "המנורה הטהורה", שצריך שתהא המנורה עצמה טהורה, אולי אפשר שכונתו גם שצריך שיהיה השמן טהור, וכעין מה שנתבאר מפירושו של הגרא"מ הורביץ ז"ל, שצריך טהרה בעבודה זו, וי"ל: גם אם זר מדליק את המנורה, כשהוציאוה בחוץ, וכמו שמובא מדברי הרמב"ם, נמי צריך שיהיה טהור, והיינו שצריך שיהיו כל מעשיה בטהרה, היינו המנורה, השמן, והמדליק, ולא רק שלא יטמא את השמן או המנורה, שהרי אפשר עיי' עץ ארוך, וכמש"כ המפרשים בשבת כא, ב, אך מתנאי המצוה היא כגזירת הכתוב, שלגבי המנורה ונרותיה, חידשה תורה דין מיוחד, שצריך שיהיה הכל בטהרה, כיאות וכראוי למצות המנורה, "שירדו מעשיה ממקום טהרה".

יהי רצון ונזכה להעלות בטהרה את הנרות במנורת המקדש, שיבנה במהרה בימינו, אמן.